

A black silhouette of a man wearing a cap and a long cloak, standing against a vibrant red sky with wispy clouds. The silhouette is positioned on the right side of the cover, facing left.

Heilig vuur

Frans Willem
Verbaas

Nooit had Henri de la Mare kunnen vermoeden dat Jean Calvin
zo'n schaduw over zijn leven zou werpen...

MOZAÏEK | ROMAN

Heilig vuur

Frans Willem Verbaas

Heilig vuur

Tweede druk

Mozaïek – Zoetermeer

Van Frans Willem Verbaas verscheen eerder bij Uitgeverij Mozaïek

Sneeuw in Afrika (2006)

Engelenwoede (2007)

Eerste druk juni 2009

Tweede druk september 2009

ISBN 978 90 239 9300 1

NUR 301

Ontwerp omslag en binnenwerk Geert de Koning

© 2009 Frans Willem Verbaas

Alle rechten voorbehouden

uitgeverijmozaiek.nl

Voor mijn vader en mijn zonen

*Wij schrijven allemaal onze eigen roman, maar op de een
of andere manier schijnt een andere schrijver zich al op
opdringerige en onontkoombare wijze met het plot bemoeid
te hebben.*

Cees Nooteboom

Inhoud

Ternier, herfst 1555 9

Deel 1 Verkiezing 11

Hoofdstuk 1 13

Hoofdstuk 2 34

Hoofdstuk 3 70

Ternier, herfst 1555 129

Deel 2 Verwerping 131

Hoofdstuk 4 133

Hoofdstuk 5 172

Hoofdstuk 6 221

Ternier, herfst 1555 259

Deel 3 Verlossing 261

Hoofdstuk 7 263

Hoofdstuk 8 290

Hoofdstuk 9 352

Ternier, herfst 1555 389

Nawoord 393

Vertaling van Latijnse woorden,
uitspraken en citaten 397

Ternier, herfst 1555

Nooit geweten dat beulswerk zoveel voldoening geeft. Voor het eerst in mijn leven kan ik me voorstellen dat beulen hun werk vanuit een oprechte overtuiging doen; dat ze 's avonds tevreden thuiskomen van hun werk, zich hun eten goed laten smaken, en dan lekker gaan slapen. Met een gevoel van opluchting, zelfs van bevrijding, kijk ik naar de terechtstelling die vlak voor mijn ogen plaatsvindt. Het vuur doet zijn werk, de vellen krullen op, de woorden trekken zich krom, nog eenmaal smeken de letters om gelezen te worden, het papier verkleurt, wordt bruin, dan zwart, dan gloeiend oranje, om ten slotte uiteen te vallen in as. Ik ben de inquisiteur die zijn eigen haat veroordeelt, ik ben de beul die zijn eigen onrust terechtstelt.

Als ik een nieuwe stapel op het vuur gooi, lijkt het vuur te doven, maar de vlammen kruipen al snel weer onder het papier uit, springen op, gooien hun armen in de lucht, hervatten hun extatische dans. En de rook die opstijgt, dat zijn de zorgen die ik loslaat zodat ze mijn ziel niet langer benauwen. Om het vuur stabielier te maken, ga ik wat hout uit de wintervoorraad in de schuur halen. We hebben toch genoeg.

Het leven heeft talloze geheimen en dankbaar stel ik vast dat ik in ieder geval een van die geheimen heb onthuld. Misschien is dat onze taak op aarde, dat je er als mens in slaagt om op zijn minst één geheim, hoe klein ook, te ontrafelen. Op de dag dat iemand erin slaagt het laatste geheim op te lossen, zal deze wereld voltooid zijn. Die dag zal ik niet meemaken, maar hopelijk

aanvaardt God het offer dat ik vandaag breng en laat Hij mij nog wat tijd om van mijn succes te genieten.

Ik ben benieuwd of het me lukt alles in één dag te verbranden. Er ligt in mijn studeerkamer nog een enorme berg te wachten. Ik buig me voorover om me aan het vuur te warmen. Sommige vlammen lachen naar me. Nog iets wat ik nooit geweten heb: dat vlammen ook kunnen lachen.

Deel 1

Verkiezing

Hoofdstuk 1

De pestzaaiers

Onze eerbiedwaardige leraren van de Latijnse school hadden ons ervan verzekerd dat de aanblik van de *mors ignea** van een stelletje misdadigers ons minstens zoveel zou leren als de aandachtige lezing van een preek van een kerkvader. Daarom kregen we in de zomer van het jaar 1527 een dag vrij om de terechtstelling van vier pestzaaiers op de Oude Markt bij te wonen. Net als op gewone schooldagen wachtte ik die morgen Gaspard op bij de houten brug over de Seine. Gaspard woonde met zijn vader in een klein kasteel aan de overzijde van de rivier, op anderhalve mijl van Rouen. De moeder van Gaspard leefde niet meer. Men vertelde over haar dat ze even mooi als rijk en even welopgevoed als vroom was geweest, maar dat had haar er niet van weerhouden om gewoon in het kraambed te sterven. Gaspard heeft me ooit in de kathedraal de steen laten zien waaronder ze begraven ligt. Tot verbazing van de andere aanwezigen in de kerk ging hij plat op de gebeeldhouwde steen liggen en zei dat hij nu een verdieping lager naast zijn moeder zou liggen als hij zijn geboorte niet had overleefd. Gaspards moeder had haar zoon haar leven gegeven, maar niet haar schoonheid. Zoals hij daar lag op die koude grafsteen met zijn kleine hoofd, zijn korte lijf, zijn dunne beentjes, en dat alles gehuld in veel te protserige kleding, leek hij sprekend op een van die belachelijke poppen

* Achter in de roman is de vertaling van gebruikte Latijnse woorden, uitspraken en citaten opgenomen.

waarmee poppenspelers de jaarmarkten afreizen. Al was ik maar een kleermakerszoon, vaak schaamde ik me voor mijn adellijke vriend. Op onze eerste schooldag was Gaspard op mij afgestapt en had gezegd: 'Hoe heet jij?'

'Henri.'

'Henri, ik kies jou als mijn vriend.'

'Waarom?'

'Omdat jij de grootste jongen van onze klas bent.'

'En waarom zou ik jouw vriend willen zijn?'

'Omdat mijn vader graaf Jean le Jumelles is.'

Meestal was Gaspard aan de late kant, zodat we moesten rennen om niet te laat op school te komen, maar dit keer kwam hij ruim op tijd de brug aflopen. Hoewel het een snikhete dag beloofde te worden, droeg hij over zijn linnen hemd een korte, in Italiaanse stijl gesneden mantel. Hij propte een handvol gesuikerde amandelen in mijn broekzak, en zei: 'Voor als we lang moeten wachten voordat het misdadige vlees gaar is.'

In de stad had zich bij de klokkentoren een menigte verzameld die de optocht van magistraten, gerechtsdienaars, geestelijken en veroordeelden opwachtte. We baanden ons een weg naar voren; ik voorop, de kleine Gaspard porrend in mijn rug achter me aan. We wilden de gezichten van de misdadigers zien en we hoefden daarvoor niet lang te wachten. Twee pestzaaiers maakten de gang naar de Oude Markt te voet, gehuld in lange hemden die eens wit moesten zijn geweest. Om hun hals zat een ijzeren band met daaraan een ketting die door een stadswacht werd vastgehouden. Hun armen bungelden bewegingloos langs hun lichamen en ze hadden geen handen meer. Die waren al afgehakt. Ik zag uit een ontstoken wond een wit stukje bot steken. Op een ezelskar lag een derde man die te zwak was om te lopen; ook hij miste zijn beide handen. Naast hem zat een jonge vrouw die er nog het beste uitzag van het hele stel. Zij had haar linkerhand nog en zo te zien waren haar armen niet ontwricht zoals bij de mannen. Toen ze voorbij reed kruisten zich onze blikken. Haar doffe ogen klaarden even op. Duidelijk verstaanbaar zei ze: 'Dag Henri.'

Ik dwong mezelf niet van haar weg te kijken. Natuurlijk wist ik dat Claudine een van de pestzaaiers was. Claudine Faré en mijn zusje Anna hadden vaak samen in de werkplaats van mijn vader gespeeld. Met overgebleven stukken stof verkleedden ze zichzelf als prinses, of als bisschop. Tijdens een van hun verkleedpartijen was ik de werkplaats binnengekomen zonder dat de meisjes het hadden gemerkt. Vanachter een stapel ongeverfde wol had ik hen halfbloot zien staan. Anna had nog altijd het lichaam van een kind, maar Claudine had al stevige borsten die rond waren en wit als melk. Ik ben ze in heel wat dromen nog tegengekomen, de witte borsten van Claudine. Na de dood van mijn zusje is ze nooit meer bij ons langs geweest. Glimlachte ze nu naar me, of was het de spanning die haar lippen deed trillen?

‘Heb je je amandelen al op?’ vroeg Gaspard.

‘Nog niet.’

‘Geef mij er een paar.’

Het verhaal van de pestzaaiers hield Rouen al weken in de ban. Een van de veroordeelden was de opzichter van het pesthuis dat buiten de muren van de stad lag. De twee andere mannen, beiden een stuk jonger dan de opzichter, werkten er als conciërge en verpleger. Het hospitaal werd al een aantal jaren niet gebruikt, omdat de pest dankzij Gods genade even zovele jaren weg was gebleven. Maar wat voor velen een zegen was, was een vloek voor de lieden die voor hun levensonderhoud afhankelijk waren van de verzorging van pestlijders. Weliswaar kregen de drie een vast loon, ook in de jaren dat de pest wegbleef, maar dankzij de giften van wanhopige pestlijders en hun familieleden, en vooral door de kostbaarheden die zij zich tijdens de verplichte ruimingen van besmette woningen ongestraft konden toe-eigenen, was het inkomen van de opzichter en zijn medewerkers in tijden van pest vele malen hoger. Om aan hun magere jaren een einde te maken, was de opzichter naar een Duitse stad gereisd waar de pest al geruime tijd heerste. Daar was hij erin geslaagd om een voet van een overleden slachtoffer te stelen. Hij had de reeds rottende voet meegenomen naar Rouen waar hij er met zijn trawanten

een duivels smeersel van bereidde. Het was hun bedoeling om het smeersel her en der in de stad op deurposten aan te brengen. Maar al tijdens hun eerste nachtelijke actie werd één van hen, de conciërge van het pesthuis, betrapt door een stadswacht die het gedrentel van de man bij de zijdeur van een van de voornaamste huizen van de stad niet vertrouwde. Het verhaal dat het smeersel bedoeld was om stroeve deuren en sloten mee te behandelen werd door de stadswacht niet geloofd. De conciërge werd opgepakt, de beul kwam eraan te pas, de man werd tot een bekentenis gedwongen, en niet lang daarna werden ook de opzichter en de verpleger van het pesthuis gearresteerd, evenals de verloofde van de conciërge, Claudine Faré.

Gaspard en ik volgden de pestzaaiers van dichtbij tot de stoet de Oude Markt bereikte, waar een eeuw eerder Jeanne d'Arc door de Engelsen was verbrand. De as van de maagd van Orléans was na de verbranding uitgestrooid over de Seine, waarna haar naam al snel verspreid zou raken over heel de wereld. De vier pestzaaiers die die dag werden verbrand zouden wel in de pijn, maar niet in de postume roem van Jeanne d'Arc delen.

In het midden van het plein waren vier brandstapels opgericht. Tegenover de brandstapels was een houten tribune gebouwd die met kleurige baldakijnen en vlaggen was versierd. Op de tribune namen de burgemeesters, de kerkelijke autoriteiten, de raadsleden, de rechters, de schatbewaarders en de kapiteins van het stadsleger plaats. Vooraan, naast de burgemeesters, zat kanunnik Le Lieur, in zijn zwarte lakense mantel. Ik herkende de lange, broodmagere geestelijke meteen, want hij was een goede klant van mijn vader en zijn zoon Pierre zat bij Gaspard en mij in de klas.

De pestzaaiers werden voor de tribune geleid, waarbij de bewusteloze man door twee gerechtsdienaren zo goed als het ging overeind werd gehouden. Claudine stond met gebogen hoofd naast de conciërge, haar verloofde die nooit haar man zou worden. De opzichter van het pesthuis hervond op de een of andere manier zijn krachten en keek de

hoogwaardigheidsbekleders op de tribune strak en brutaal aan. Een van de rechters las het vonnis voor en daarna stond de kanunnik op om de vier op hun naderende dood voor te bereiden. Het zonlicht weerkaatste op het gouden, met edelstenen versierde kruis dat aan een eveneens gouden ketting om zijn nek hing. Ik kon niet alles verstaan, maar zijn woorden kwamen erop neer dat de gepleegde misdaden van dien aard waren dat de vier veroordeelden alle recht op aards geluk en eeuwige zaligheid hadden verspeeld. Omdat het heilige Evangelie echter een evangelie van genade was, kregen de veroordeelden een laatste kans om hun zonden te belijden. Wanneer zij de misdaden waaraan ze schuldig waren bevonden volmondig zouden bekennen, zou dat een verzachting van hun straf opleveren, dan zou hen de genade worden verleend dat de beul hen eerst zou onthoofden, alvorens hun lichamen aan de vlammen zouden worden toevertrouwd. Op de vraag van de kanunnik wat het antwoord was op het genadige aanbod van een zachte dood, viel er een stilte over de Oude Markt.

De bewusteloze man vertoonde geen enkele reactie, en werd na een kort hoofdgebaar van de kanunnik door gerechtsdienaren naar de brandstapel gesleept.

De opzichter van het pesthuis ademde een paar keer diep in, en zei toen met duidelijk stem: 'Maak maar een levende kaars van mij.'

De kanunnik gebaarde de man naar de brandstapel te brengen en zei, langzaam articulerend: 'Branden zul je hier, en branden zul je in de hel.'

Alle ogen richtten zich op de conciërge en op Claudine. 'Ik wil de bijl,' riep de eerste met krachteloze, bevende stem.

'Jij bekent schuld, jou wordt de bijl gegund.' De stem van de kanunnik klonk opeens zalvend, alsof hij voor een voor naam gezelschap een lijkrede stond te houden. 'En jij?' vroeg hij, wijzend op Claudine.

Claudine sloeg haar ogen op naar de hemel die op die wrede dag blauw en wolkeloos was, en toen riep ze: 'Ik wil naar huis.'

‘Is dat alles wat je te zeggen hebt?’ vroeg de kanunnik.

‘Ik wil naar huis,’ herhaalde ze.

‘De hel zal voortaan jouw huis zijn,’ sprak de kanunnik.

De mensen om mij heen bekruiden zich. Gezichten waren verhit en opgewonden, ogen schitterden. *Populus vult panem et circenses*, had ik net op school geleerd. En zo was het maar net.

De beul ging naast het hakblok staan. Kalm, geconcentreerd, als een timmerman die zijn gereedschap keurt, woog hij de bijl in zijn hand. Hij had het enorme blad zo zorgvuldig opgepoetst dat het schitterde in de zon. De gerechtsdienaren brachten de conciërge van het pesthuis naar het blok, en dwongen hem te knielen.

‘Ik heb geen zin meer om dit te zien,’ zei ik.

‘Stil,’ zei Gaspard, terwijl hij op het puntje van zijn tenen ging staan. ‘Het gaat beginnen.’

‘Ik ga.’

Gaspard gaf me een korte, nijdige blik. ‘Wacht nou, straks mis ik het.’

‘Als je me zoekt, ik ben bij de rivier.’

‘Blijf hier, gek! Laat me niet alleen.’

‘Je komt wel andere bekenden tegen.’

‘Wacht, stil!’ Gaspard rekte zich uit om te zien of de beul aan één slag genoeg zou hebben.

Ik kon het niet laten om nog eenmaal naar Claudine te kijken. Ze waren bezig haar vast te binden op de brandstapel. Haar ogen had ze opgeslagen naar de hemel, alsof ze haar best deed hier al niet meer te zijn. Toen ik de Oude Markt verliet bereikte het gejoel van de mensen een extatisch hoogtepunt. Het geluid leek rechtstreeks uit de diepten van de aarde te komen.

De straten rondom de Oude Markt waren uitgestorven. Alle werkplaatsen en winkels waren gesloten. Op de hoek van de IJzerstraat en de Huidenstraat was zelfs de vaste plek van Antoine, de lamme bedelaar, leeg; iemand moest hem naar de Oude Markt hebben gedragen. Ik kwam alleen wat

loslopende varkens en honden tegen. Ik vermeed het in de Huidenstraat te kijken, omdat ik wist dat daar de ouderlijke woning van Claudine stond. Waar zouden haar ouders nu zijn? Wat zouden ze doen, denken, voelen? De poortwachters keken me verbaasd aan toen ik hen passeerde, maar vielen me niet lastig. Even bleef ik aarzelend staan, me afvragend of ik de brug over zou gaan om de velden in te trekken, of dat ik aan de stadskant van de rivier zou blijven en zou gaan zwemmen. Ik besloot tot het laatste en sloeg de richting in van ons strandje.

Ook buiten de stad heerste de stilte van de naderende dood. Geen vrouw deed de was, geen visser was bezig met het boeten van zijn netten. Alle luiken en deuren van het pesthuis waren gesloten, zag ik vanuit de verte. Alleen op de rivier ging het leven door. De schippers die balen wol en vaten wijn aanvoerden, waren waarschijnlijk de enigen die niet wisten welk spektakel zich binnen de stadsmuren afspeelde. Ik liet de stad achter me en passeerde een paar rommelige hutten. Ook die waren uitgestorven.

Op het strandje waar ik met mijn broers en vrienden altijd ging zwemmen, omdat de rivier daar breed en diep was, kleepte ik me uit. Ik liep het water in en liet me al snel voorover vallen. Om weg te zijn van de wereld, weg van al die joelende mensen. Zonder te bewegen liet ik me zinken en meeslepen door de stroom, tot alle lucht uit mijn borst was verdwenen en mijn hoofd bijna knapte van de benauwdheid. Ik kwam weer boven, zwom naar de oever en liep terug naar het strandje. Daar liet ik me door de zon drogen en at de gesuikerde amandelen die ik nog in mijn broekzak had zitten. De laatste woorden van Claudine zoemden als onzichtbare vliegjes om me heen. 'Ik wil naar huis.' Ik vroeg me af of ze al gestorven was. De beulen deinsden er niet voor terug om het vuur klein te houden, zodat de terechtstelling langer zou duren.

Pas laat, toen ik zeker wist dat de kermis op de Oude Markt voorbij was, keerde ik terug naar de stad. Terwijl ik de

Een indringende roman die de lezer binnenvoert in de wereld van Calvin.

Na zijn vlucht uit Frankrijk wordt de jonge theoloog Henri de la Mare in 1535 secretaris van Guillaume Farel, de onstuimige aanvoerder van de hervormers in Genève. Stap voor stap komt hij dichterbij zijn droom: een van de leiders van de nieuwe kerk te worden. Dan vestigt zich een beroemde maar ook geheimzinnige landgenoot in Genève: de door vriend en vijand als geniaal bestempelde Jean Calvin...

Aanvankelijk behoort De la Mare tot de bewonderaars van Calvin. Als de spanningen in Genève na de komst van Calvin alleen maar toenemen, maakt de bewondering plaats voor onbegrip en afkeer. Een confrontatie is onvermijdelijk – met dramatische gevolgen voor De la Mare.

Jaren later blikt De la Mare terug. Wat maakte Jean Calvin zo mysterieus, en waarom heeft De la Mare deze man, ondanks alles, nooit kunnen loslaten?

Frans Willem Verbaas (1962) publiceerde inmiddels twee veelgeprezen romans: *Sneeuw in Afrika* (2006) en *Engelenwoede* (2007).

‘Misschien wel de meest geslaagde theologische roman sinds 1950.’
– NRC-Handelsblad

‘Verbaas schrijft meeslepend, en in boeiende scènes wekt hij de ruwe tijd van de reformatie tot leven.’ – EO-Visie

ISBN 978 90 239 9300 1 | NUR 301

uitgeverijmozaiek.nl